

«Feminisme interseccional? Quan el racisme i el feminisme es troben»

Per **Desirée Bela-Lobedde**

Ponència inaugural de la Jornada 'Creuant mirades feministes' organitzada per l'Oficina de les Dones i LGTBI de la Diputació de Barcelona (10 d'abril de 2019)

Dintre d'aquesta jornada sobre interseccionalitat, se'm fa necessari parlar sobre el racisme dins del feminisme, i per tant aquest serà el tema de la meva ponència. Reconec la complexitat i la controvèrsia que pot generar quelcom així, però si hem de parlar sobre interseccionalitat, parlarem d'opressions, i el racisme n'és una d'elles; per tant, crec que es tracta d'una temàtica que hem de tenir present i sobre la qual hem d'estar disposades a reflexionar i revisar-nos amb freqüència.

Molt sovint, des del feminisme blanc hegemònic, no es té consciència del racisme que s'exerceix. Sí, parlo de feminisme blanc hegemònic, perquè si els altres feminismes (negre, romaní, musulmà, asiàtic, indígena...) tenen cognoms, tots els feminismes els tenen, i fora positiu entendre que el feminisme blanc és un feminisme més, i encara fora més bo que perdés el seu segon cognom (hegemònic) i se situés en un plànol d'igualtat i horitzontalitat respecte la resta de feminismes.

Últimament he presenciat casos en els qual la lluita antirracista ha estat instrumentalitzada dins el moviment feminista blanc. El pitjor de tot és que no solament s'instrumentalitzen els cossos negres i s'utilitza la violència que patim per tal de justificar la lluita feminista, sinó que, quan assenyalem aquesta instrumentalització, la resposta que rebem és, en molts dels casos, molt violenta.

Abans d'anar més enllà, m'agradaria fer una proposta. És molt natural que, si és la primera vegada que llegeixes quelcom escrit per una feminista no blanca, et posis a la defensiva. Sí, és una reacció habitual que es dona. No obstant, la meva proposta és la següent: intenta mantenir, durant la lectura d'aquest text, una actitud oberta i receptiva. És molt fàcil posar-se en una posició defensiva i, des d'aquest posat, escudar-se en el "*no totes les feministes blanques som així*" per tal de deslliurar-te'n i no sentir-te en el focus; per tant, et demano comprensió i predisposició a escoltar quelcom que potser és novedós per tu.

Dit això, entrem en matèria.

Què és la interseccionalitat?

La interseccionalitat és un terme encunyat per Kimberlé Williams Crenshaw¹. Ella va començar a parlar sobre la interseccionalitat en el moment en què es va adonar que, en moltes situacions d'injustícia social, el racisme i el sexisme se solapaven sovint, creant múltiples nivells d'injustícia social.

Les dones negres experimentem l'impacte simultani de la racialitat i el gènere. I dic *experimentem*, i no *patim*, perquè el terme *patir*, em situa automàticament en el paper de víctima; i, com que no m'ho sento, prefereixo dir que visc o experimento masclisme i racisme abans que no pas dir que pateixo violència masclista i racista. Pot semblar una qüestió menor, però convindrà amb mi que el llenguatge crea realitats. I des d'aquesta possibilitat de crear realitats, jo trio situar-me com a subjecte amb capacitat de decisió i agència, més que no pas com a víctima passiva que necessita ser salvada del què sigui. Tot i així, però, insisteixo que es tracta d'un posicionament a nivell personal. Continuem.

Evidentment, i des del meu punt de vista, limitar-nos a l'observació de la racialitat i el gènere, implicaria mantenir un punt de vista ingenu, sabent que altres discriminacions també se solapen. Classisme, homofòbia, bifòbia, lesbofòbia, transfòbia, capacitisme, xenofòbia... Cadascun d'aquests solapaments de diverses estructures socials crea condicions que donen lloc a situacions úniques. Tot i així, avui em limitaré a parlar del què em travessa a mi en concret: gènere i racialitat.

Així doncs, i cenyint-me a la coincidència de gènere i raça, la interseccionalitat habilita la possibilitat de visibilitzar, reclamar i defensar aquells espais creats per les injustícies que es deriven del sexisme implícit pel fet de ser una dona, i del racisme inherent a viure en un cos negre. Aquesta interseccionalitat ha de permetre posar el focus en la discriminació que vivim les dones negres i que no es tenen en compte ni pel feminisme (blanc) ni pels moviments antirracistes que, gairebé sempre, visibilitzen les històries dels homes i oculten les històries de les dones llevat d'excepcions, com la de les companyes temporeres de Huelva; però es tracta de casos puntuals als quals se'ls dona visibilitat durant uns escassos "moments" mediàtics i després tornen a ser menystinguts, com habitualment. Perquè, pensem un moment, es parla de dones que perden la vida al mar durant el seu procés migratori? Es parla de les dones tancades als CIE (Centres d'Internament per Estrangers)?

A dia d'avui sento que el concepte d'interseccionalitat, en boca del feminisme blanc hegemònic, s'ha corromput. Es fa servir el lema "*el feminisme serà interseccional o no serà*" fins a l'avorriment, igual que es fa servir l'eslògan "*el feminisme serà antirracista o no serà*", però aquesta interseccionalitat es va difuminant en algun punt entre el moment en què surt de les samarretes, les bosses de roba i les

¹ Kimberlé Williams Crenshaw és una acadèmica estatounidenca especialitzada en el camp de la teoria crítica de la raça, i professora de la Facultat de Dret d'UCLA i la Facultat de Dret de Columbia, on es dedica a la investigació sobre temàtiques de raça i gènere.

publicacions a les xarxes socials i es duu a la pràctica reconeixent les prerrogatives de les dones negres i establint mesures que n'assegurin la seva observació.

Instrumentalització interessada

Des del feminisme blanc existeix una tendència a instrumentalitzar la lluita antirracista quan convé. I quan les dones negres assenyalen aquest ús partidista, se'ns fa llum de gas i fins i tot es qüestiona la nostra capacitat d'entendre amb quin objectiu, suposadament lícit, es fan servir aquests missatges, caient aleshores, a més, en el capacitisme. Se'ns tracta amb paternalisme i condescendència, prenent establir per quines qüestions podem ofendre'ns i per quines no, quan només nosaltres, com a dones negres que vivim i experimentem aquestes situacions, hauríem de decidir això.

Davant l'assenyalament de racisme a companyes feministes blanques, la seva resposta acostuma a ser desencertada i desinformada. S'arriba a afirmar que Espanya (o Catalunya, si és el cas) no és racista. Se sosté que les manifestacions antirracistes apleguen multitud de persones, quan hom sap que, de cap manera, una manifestació antirracista mobilitza tantíssimes persones com una marxa feminista. Es declara tranquil·lament que a la societat actual no hi caben comportaments vexatoris i violents contra les persones negres, quan constantment les persones negres (les dones negres) són agredides en l'espai públic, a la vista de qualsevol, i ningú no fa res o, com a molt, algú treu el mòbil per tal de gravar-ho, penjar-ho a xarxes socials i guanyar *likes* i *follows* amb la "denúncia". Però algú atura aquestes agressions? No, ningú.

Es justifica la instrumentalització i la invisibilització dels cossos racialitzats de les formes més inversemblants, i després s'actua de forma reactiva, fet que esdevé molt violent per més que les companyes que exerceixen aquesta violència no en siguin conscients.

Allò de les intencions

Després d'això arriben unes disculpes tèbies que en realitat no arriben a ser unes disculpes, en forma de "*si algú s'ha sentit ofesa, no va ser la meva/la nostra intenció*". En aquest punt m'agradaria recordar que la manca d'intencions no eximeix ningú de tenir conductes discriminatòries, i que davant una agressió, el centre no són les intencions de la persona agressora, sinó quin impacte físic i/o emocional té l'agressió en la persona agredida. Així que proposo deixar de fer servir l'excusa de les bones intencions. Em sembla molt més productiu i transformador responsabilitzar-se'n i trobar la manera conjunta (amb la persona a qui s'ha agredit) de reparar aquesta agressió.

La veritat és que a mi, com a dona negra, de vegades em resulta difícil sentir-me identificada i, sobretot, sostinguda, per un moviment feminista que pretén que m'impliqui en la seva lluita, però no reconeix ni recull la meva realitat ni les meves

prerrogatives. Ans al contrari: insisteix a negar-les i minimitzar-les de forma sistemàtica. Aquesta minimització i aquesta negació es donen contínuament quan, davant l'assenyalament del racisme existent en el feminisme blanc, la defensa sol arribar de la mà, un cop més, de respostes del tipus de "*l'enemic comú és el mateix*" o "*aquesta lluita és de totes*", quan queda palès repetidament que no, que la lluita és més d'unes que no pas de totes, i més per unes que no per altres.

En altres ocasions, i quan les dones assenyalen el racisme existent en el moviment feminista, es donen situacions tan violentes com la que es va donar durant el Fòrum Iberoamericà de Huelva. Durant la seva intervenció, Antoinette Torres, directora d'*Afrofeminas*, va assenyalar que el feminisme blanc estava obviant els interessos de les dones negres:

- la manca de representació de les dones negres
- la problemàtica dels CIES
- l'absència de referències de personalitats racialitzades en el sistema educatiu
- el doble sostre de vidre per a les dones negres

La resposta que li van donar les participants blanques, com passa habitualment, fou afirmar que mai s'ha exclòs cap dona, invisibilitzant les reclamacions històriques de les dones negres i, per descomptat, acusant-la (i, consegüentment, acusant-nos a les dones negres) de pretendre fragmentar el moviment feminista.

La defensa, des del feminisme blanc, freqüentment va en la línia d'afirmar que el moviment ens inclou a *totes*, i que quan assenyalen les diferències existents fem la guitza. Però de quina manera puc sentir-me representada per un moviment que no està informat de quines són les meves reivindicacions? Com puc sentir-me inclosa en un moviment que, sota el pretext de ser absolutament inclusiu, determina que les meves reivindicacions són menors perquè el impacte numèric és insignificant? Com puc sentir-me recolzada per un moviment que declara que la majoria de dones explotades a Espanya són espanyoles, considerant que qualsevol persona no blanca és estrangera o migrant, i obviant la meua pròpia realitat com negra amb nacionalitat espanyola, nascuda a Catalunya?

Confrontació o autocrítica?

Sovint tinc la sensació que, sota aquesta suposada "germanor" (o *sisterhood*), s'invisibilitza el fet que el feminisme va sorgir durant l'època colonialista, i que per tant està impregnat d'aquesta supremacia blanca que s'ha d'erradicar per tal que, com diu la bell hooks², el feminisme sigui per a tothom. I perquè el feminisme sigui per a tothom, el feminisme ha de ser antirracista. Però és bastant difícil que el

² Bell Hooks és una escriptora, feminista i activista social. El seu nom, escrit voluntàriament en minúscules, deriva de la seva besàvia materna, Bell Blair Hooks. El seu enfoc d'escriptora ha estat la interseccionalitat entre raça, capitalisme i gènere, i el que ella descriu com la seva capacitat per produir i perpetuar sistemes d'opressió i dominació de classe.

feminisme sigui antirracista quan es pretén que les dones racialitzades recolzem un moviment que no sempre ens té en compte.

Em resulta també bastant violenta la creença que, quan vull que es tinguin en compte les meves reivindicacions com a dona negra, ho faig des de la confrontació i se sentenciï que estic cometent un error en plantejar-ho així. Però jo em pregunto, no serà que això es diu des de la vivència d'aquests reclams com una amenaça i com una pèrdua de privilegis, en comptes del que és realment, és a dir, una reclamació de justícia, reparació històrica i igualtat? Si ens parem a pensar-hi una mica, aquest posat no queda gaire allunyat del què adopten molts homes quan se'ls assenyala el seu masclisme.

Establir que la reclamació d'uns drets des de l'afrofeminisme suposa un enfrontament culpabilitza tot un col·lectiu minoritzat i obvia tota responsabilitat i qualsevol voluntat d'exercir autocrítica del grup majoritari, la qual cosa seria molt desitjable, ja que només des del reconeixement honest que s'ha obviat una problemàtica es pot prendre consciència d'ella i es pot propulsar el canvi; però aquesta problemàtica ha de ser reconeguda i anomenada. Com va dir Kimberlé W. Crenshaw en la seva xerrada TED sobre interseccionalitat: "*quan no hi ha un nom per a un problema, no pots veure aquest problema. I si no pots veure'l, difícilment podràs resoldre'l*".

No voldria acabar aquest text aquí, doncs una cosa que em temo que pugui passar és que, des de les opinions de persones que no detecten el problema del què parlo, se m'acusi de victimista i se m'interpel·li, com habitualment, amb un "*i tu què hi faràs?*", com si acabar amb el racisme (en la societat en general i dins del moviment feminista en particular) fos únicament una responsabilitat de les persones que el vivim, el denunciem i el detectem; així que a continuació faig algunes propostes.

Propostes de canvi

Sé que llegir aquest article pot ser que, d'entrada, t'hagi dolgut; així que et proposo que facis el què faig jo quan em sento interpel·lada per alguna cosa que em remou. La reacció habitual és posar-se a la defensiva, però, com he dit al principi, et convido a aturar-te un moment i, abans de llençar tota la ràbia contra aquest text, et preguntis què diu aquest text que et causi aquesta sensació i que exploris per què te la provoca. Això és quelcom que em diuen moltes vegades les persones que em llegeixen els meus textos; així que si tanta gent em diu que ho fa, potser serveix.

Et convido a revisar aquest article que vaig escriure sobre com ser una bona aliada antirracista³.

Treballa també la teva fragilitat blanca⁴ perquè és el que, segurament, te l'està jugant.

³ Article de la meua columna *Desenredando* al diari publico.es: <http://bit.ly/aliadantirracista>

Passa a l'acció. Repeteixo que ser feminista no implica no ser racista, així que no val no considerar-se no racista: cal ser antirracista. I això comporta molta feina. Així que, si en els teus cercles feministes detectes conductes racistes, exposa-les i genera debat sobre elles.

Fuig de la síndrome del "Posa una negreta a la taula". La Lucía Mbomío⁵ i jo vam publicar, fa un temps un parell d'articles titulats "*Pon una negra en tu mesa*". En ells parlàvem del fet que moltes vegades es conviden dones negres a les activitats només per tal que ningú no pugui dir que no hi havia cap dona negra en aquell acte. Llavors es cau en pràctiques d'invisibilització de la dona negra, tot i que hi sigui: se la deixa parlar poc o es parla per ella, o se la convida encara que no sigui experta en el tema. És la negra de torn i prou. Això no serveix i està molt malament.

Cal legitimar altres fonts de coneixement. Actualment es dona per fet que només Occident (entès com Europa i Amèrica del Nord) són les úniques fonts de coneixement legítimes. Tot el què parteix d'occident, del nord global, s'accepta en tots els àmbits. És hora de canviar. És el moment d'obrir-nos a d'altres llocs del món que també són generadors de coneixement vàlid. Fruit del colonialisme, encara és molt forta la creença que les persones negres no tenim res a dir ni a aportar, que no som prou intel·ligents o que no tenim legitimitat per ensenyar quelcom de valor a la resta.

Establím quotes de participació. Sóc partidària de les quotes, sí. Sobretot en àmbits i situacions de desigualtat. Queda molt clar que, a dia d'avui, la participació de les dones que no són blanques és insignificant. Des de l'Administració tenim les eines per transformar aquesta situació garantint-ne la presència a través de quotes. Seria molt més significatiu que, si s'organitza una activitat sobre feminisme anéssim més enllà de fer servir l'Angela Davis com a reclam al cartell de la jornada. Perquè si, després, entre les ponents, no n'hi ha cap que no sigui blanca, s'està instrumentalitzant la imatge d'una referent important de la lluita afrofeminista. Però jo convidaria a anar molt més enllà.

La presència de dones no blanques s'ha d'estendre més enllà dels actes en què es parla de racisme o interseccionalitat. Crec que encara es fa necessari recordar que hi ha dones no blanques expertes i professionals en infinitat d'àmbits. Per tant, si s'organitza una jornada o una activitat qualsevol d'un tema o àmbit qualsevol, aquestes dones també han de ser-hi. Hem de ser-hi. Busquem-les. Però busquem-les de debò: no s'hi val contactar amb una i refugiar-se en el "vam contactar amb una (dona negra), però no va poder/voler venir". Si la dona amb la que contactem no pot venir o no vol venir, que també és lícit (i, recordem, no hem de jutjar-la per això), demanem-li noms i contactem amb tota la llista que en doni. I les dones d'aquesta

⁴ La fragilitat blanca es un terme encunyat per la doctora Robin di Angelo, acadèmica, professora i autora estatounidenca que treballa en els camps de l'anàlisi crítica del discurs i els estudis de la blanquitud. Per saber-ne més, pots llegir aquest article de la meva columna: <http://bit.ly/fragiliblanca>

⁵ Lucía Mbomío es periodista i reportera a RTVE, especialitzada en mitjans de comunicació i afrodescendència i autora del llibre "Las que se atrevieron". Aquest és el seu article "*Pon una negra en tu mesa*": <http://mundonegro.es/pon-una-negra-mesa/>

llista, si no poden o no volen, segurament ens donaran, cadascuna d'elles una altra llista de contactes i així successivament. I serà la manera en què arribarem a conèixer un ventall increïblement gran de dones professionals i formades amb les quals poder comptar per a qualsevol activitat de qualsevol àmbit.

Aniré encara més enllà: no ho limitem només a les jornades. Estenguem-ho també a les jornades formatives: contractem formadores d'origen divers per a les accions formatives que engeguem des de les administracions. Tant és si es tracta de formacions internes per al personal com si es tracta d'oferta formativa pública. Comptem amb la seva expertesa i professionalitat també. Possibilitem que puguin habitar espais on normalment no són visibles.

Acabar amb el racisme és cosa de totes les persones. Acabar amb el racisme institucionalitzat és cosa de les persones que tenen capacitat de decisió dins d'aquestes institucions. Per tant és hora de deixar de creure que, si assenyalem el racisme dins del feminisme, de la societat o de les administracions, estem intentant crear una guerra. No, estem intentant ampliar els horitzons, estem intentant accedir a la igualtat d'oportunitats reals i estem reclamant poder tenir presència a la societat més enllà d'on se'ns assigna de forma estereotipada. Formem part de la societat en la qual vivim i reclamem que es reconegui la nostra agència i la nostra capacitat.